

İslami İlimler Dergisi
The Journal of Islamic Sciences
مجلة العلوم الإسلامية

AZINLIK OLARAK FIKIH YAPMAK: HİNDİSTAN İSLAM FIKIH AKADEMİSİ VE TIBBİ KARARLARI

PRACTICING FIQH AS A MINORITY: THE ISLAMIC FIQH ACADEMY (INDIA) AND ITS MEDICAL DECISIONS

Merve ÖZAYKAL

Dr. Öğr. Üyesi; İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku;
ORCID ID: 0000-0002-6412-9917; e-mail: merveozaykal@istanbul.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Dili / Article Language: Türkçe / Turkish

Geliş Tarihi / Received: 7 Aralık 2022 / 7 December 2022

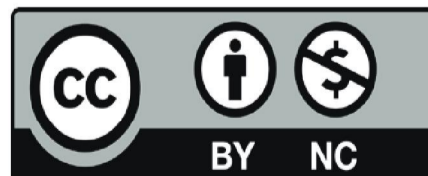
Kabul Tarihi / Accepted: 24 Şubat 2023 / 24 February 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Bahar 2023 / Spring 2023

Cilt / Volume: 18, **Sayı / Issue:** 1

Plagiarism / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

<https://dergipark.org.tr/pub/islamiilimler>

Öz

Bu çalışma, Hindistan'ın Yeni Delhi şehrinde faaliyet gösteren Hindistan İslam Fıkıh Akademisinin tıbbî kararlarından üç örneği merkeze alarak, ülkelerinde azınlık olan Hintli ulemanın kolektif içtihadında yerel şartların etkisini analiz etmektedir. Hindistan İslam Fıkıh Akademisi, çağdaş fikhî problemlere çözüm üretmeyi ve bu alanda özellikle Hindistan Müslümanları için en üst başvuru mercii olmayı hedeflemekte, bu amaçla her yıl fıkıh seminerleri düzenleyerek farklı konuları karara bağlamaktadır. Makale, yerel şartların içtihadı etkisinin olup olmadığı sorusuna cevap aramak üzere Akademinin ele aldığı çağdaş tıbbî problemler arasından doğum kontrolü, organ nakli ve taşıyıcı annelik konularına yoğunlaşmaktadır. Bu örnekler üzerinden, kolektif içtihadı katılan âlimlerin karar süreçlerinde içinde buldukları sosyo-ekonomik ve siyasî şartlardan nasıl etkilendiğini küçük bir alanda göstermektedir. Gerekli yerlerde, diğer fıkıh akademilerinin konuya dair karar ve fetvalarına da referansta bulunmak suretiyle akademinin kararlarının karşılaştırmalı ve eleştirel bir analizi yapılmaktadır. Böylece, Türkçe akademik literatürde hakkında fazla malumatın bulunmadığı Hindistan İslam Fıkıh Akademisini tanıtmak yanı sıra, çağdaş dönemde karşılaşılan tıbbî problemlere Akademinin yaklaşımı sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Hindistan İslam Fıkıh Akademisi, Fetva, Tıp, Doğum Kontrolü, Organ Nakli, Taşıyıcı Annelik.

Abstract

This study analyzes the impact of local conditions on the collective ijtihād (*al-ijtihād al-jamāi*) of Indian ulamā, a minority in their country, by focusing on three examples from among the medical decisions of the Islamic Fiqh Academy (India), which operates in New Delhi. The Islamic Fiqh Academy (India) aims to solve contemporary fiqh problems and become the top reference in the field, especially for Indian Muslims. To this end, it organizes annual fiqh seminars and gives legal decisions on different issues. In order to seek an answer to the question of whether local conditions impact ijtihād, this study focused on birth control, organ transplantation and surrogate motherhood as a sample of contemporary medical problems addressed by the academy. These examples have been used to show how the scholars participating in collective ijtihād were affected by their political and socio-economic conditions while making their decisions. Also, the academy's decisions are compared to the decisions and fatwās of other fiqh academies when necessary, and critically analyzed. Thus, this study presents the academy's approach to contemporary medical problems as well as introduces the Islamic Fiqh Academy (India), about which there is a dearth of information in Turkish academic literature.

Keywords: Islamic Law, Islamic Fiqh Academy (India), Fatwā, Medicine, Birth Control, Organ Transplantation, Surrogate Motherhood.

Giriş

Çağdaş dönemde yaşanan hızlı değişimler ve özellikle ekonomi, tıp, mühendislik, genetik gibi alanlardaki gelişmeler farklı cihetleriyle çözüm bekleyen pek çok kompleks meseleyi beraberinde getirmiştir. İnterdisipliner ve kolektif çalışmalar olmaksızın çözümü zor görünen bu tür meseleleri cevaplamak üzere İslam dünyasının farklı bölgelerinde heyet içtihadı yöntemi ile çalışan fıkıh akademileri oluşturulmuştur. Hindistan'ın Yeni Delhi şehrinde faaliyet gösteren Hindistan İslam Fıkıh Akademisi de hem Hindistan hem de dünya Müslümanlarının çağdaş fikhî problemlerini çözmeye odaklanan bir kurumdur.

Bu çalışma, Türkçe literatürde hakkında doğrudan çalışmanın bulunmadığı, ancak bazı çalışmalarda kendisine atıf yapılan Hindistan İslam Fıkıh Akademisinin tıbbî kararları üzerinden fetvada yerel faktörlerin etkisini ele almaktadır.¹ Hindistan İslam Fıkıh Akademisi, Hanefî-Diyobendî çizgisinde, ülkesindeki azınlık Müslümanları temsil eden bir kurum olarak çağdaş fikhî problemlere odaklanan bir akademidir. Makalede, üzerine yapılmış bir çalışma olmaması sebebiyle ve bağlamın anlaşılabilmesi için öncelikle kısaca Akademiden ve Hindu nüfusuna oranla ülkede azınlık kalan Müslümanların genel durumundan bahsedilecektir. Daha sonra Akademinin faaliyetleri, kolektif içtihadta yöntemleri ve fıkıh seminerlerinde aldığı kararlara değinilecektir. Ancak makalenin odağı Akademinin kendisi olmayıp içinde bulunduğu yerel şartların kolektif olarak gerçekleştirdiği içtihat süreçlerine etkisi bağlamında üç tıbbî kararıdır. Bu kararlar 1989 yılında yayınladığı doğum kontrolü, organ nakli ve 2014 yılında yayınladığı taşıyıcı anneliğe dair kararlardır.

Akademinin karara bağladığı estetik ameliyat, ötanazi, yaşam destek ünitesinin çekilmesi, DNA testi, AIDS, klonlama gibi diğer güncel tıbbî konular arasından bu üç konuyu seçmemizin nedeni, kurumun içinde bulunduğu

1 Türkçe literatürde, aldığı kararları incelemek bir yana, Hindistan İslam Fıkıh Akademisi'ni müstakil olarak ele alan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Ayrıca çağdaş fetva kurumlarını veya fıkıh akademilerini kolektif içtihat açısından ve özelde de tıp ve sağlık alanına ilişkin verdikleri fetvalar ve kararlar çerçevesinde inceleyen çalışmalar da sınırlıdır. İslam İşbirliği Teşkilatı'na bağlı Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinin tıbbî kararlarını ele alan bir tez için bk. Şeyma Ülger, *Modern Fetva Kurumlarının Verdiği Tıbbî Fetvaların Tahlili (Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmî ed-Duvelî Örneği)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020). Yine Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinin organ nakline dair kararlarını ele alan bir makale için bk. Merve Özaykal, "İİT'ye Bağlı Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinin Tıbbî Konularda Fetva Usulü: Organ Nakli Örneği", *Fıkıh ve Biyoetik: İslam Hukuku Bakımından Tıbbî Konularda Karar Verme Süreci-2*, ed. M.İhsan Karaman vd. (İstanbul: İsar Yayınları, 2021), 151-179. Ülkemiz Din İşleri Yüksek Kurulunun tıbbî kararlarına dair bir inceleme için bk. Ülfet Görgülü, "Din İşleri Yüksek Kurulunun Tıbbî Konulardaki Fetvalarına İlişkin Metodolojik Bir Değerlendirme", *Fıkıh ve Biyoetik: İslam Hukuku Bakımından Tıbbî Konularda Karar Verme Süreci-2*, ed. M. İhsan Karaman vd. (İstanbul: İsar Yayınları, 2021), 181-195.

yerel şartların rengini daha çok hissettirdiğini düşündüğümüz konular olmalarıdır. Akademinin radikal kararlarıyla dikkat çektiği doğum kontrolü, çekimser ve ihtiyatlı davrandığı organ nakli ve Hindistan'ın bir gerçeği olması nedeniyle taşıyıcı annelik konularını makale için örneklem olarak seçtik. Ayrıca bu üç konu, insan bedenine müdahalenin bir türü ve insan onurunun zedelenmesine açık konular olmaları açısından ortak bir zemini paylaşmakta olup Hindistan'da taşıyıcı anneliğin ve organ naklinin ticarileşmesi gerçeği de bu seçimde etkili olmuştur. Bu anlamda makalede cevap aradığımız soru, Hindistan'ın sosyo-ekonomik ve politik şartlarının Akademinin aldığı bazı kararlara etkisinin varlığına ve mahiyetine dairdir. Bireysel fetvalarda bu durumu gözlemlemek biraz daha zor olsa da kurumsal fetva olarak görülebilecek kolektif içtihat faaliyetinde bu etki daha açık hissedilebilecektir. Hindistan İslam Fıkıh Akademisinin karar alma sürecindeki tartışmaları veya sunulan tebliğlerin içeriğini bize yansıtan yazılı bir dokümanın olmaması çalışmayı zorlaştırıyor olmakla birlikte yayınladıkları fikhî kararları üzerinden ilgili okuma ve analiz yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca makalede, Akademinin kararları tutarlılık, netlik, gerçekçilik, uygulanabilirlik, tıbbî bilgi ile uyumluluk gibi açılardan da eleştirel gözle değerlendirilip yorumlanmaktadır. Yine gerekli yerlerde, mevcut diğer fıkıh akademilerinin karar ve fetvalarına referansla kararların karşılaştırmalı bir analizi yapılmaktadır.

Diğer yandan bu çalışma, literatürde daha ziyade *fikhu'l-akalliyât* şeklinde geçen Müslüman azınlıklar fikhî tartışmalarına girmemektedir ve çalışmanın böyle bir amacı da bulunmamaktadır. Zira bu kavram üzerinde taraftar olanlar ve olmayanlar arasında cereyan eden tartışmalar ve uzantıları ayrı bir makalenin konusudur. Biz bu çalışmada sadece, ülkelerinde azınlık olan Hindistan Müslümanlarının sosyal ve siyasî şartlarının, kültürlerinin, maruz kaldıkları baskıların ve zulümlerin kolektif olarak yaptıkları içtihadı bir etkisi olup olmadığını ve verdikleri kararların bu anlamda ne kadar kendine özgü olduğunu bazı örneklemeler üzerinden analiz etmeyi hedefliyoruz.

1. Azınlık Olarak Hindistan Müslümanları ve Hindistan İslam Fıkıh Akademisi

Pakistan'ın kuruluş tarihi olan 1947 itibarıyla, çoğunluğu Hinduların oluşturduğu bir devlet olan Hindistan'da Müslümanlar azınlık olarak yaşamaktadır. 2023 verilerine göre Müslümanlar, 195 milyon nüfusla toplam Hindistan nüfusunun %14,2'sini oluşturmaktadır. Bu rakam Hindistan'ın, Endonezya ve Pakistan'dan sonra dünyanın üçüncü büyük Müslüman nüfusa sahip ülkesi olduğu anlamına gelir.² Buna rağmen, Hindistan Müslümanları ülkelerindeki Hindu nüfusa oranla azınlıktadır. Ülkenin geri kalanı Sihler,

2 World Population Review, "Muslim Population by Country 2023" (Erişim 2 Kasım 2022).

Hıristiyanlar, Budistler ve Jainistlerden oluşmaktadır.³ Hindistan Müslümanlarının %90'ı Sünnî olup çoğunluğu Hanefî'dir. Sünnîler genellikle Diyobendî veya Birelvî cemaatlerinden beslenmektedir. Şiîler ise çoğunlukla Ca'ferî olsa da Bombay'da yaşayan az sayıda İsmâilî de bulunmaktadır. Cemâat-i İslâmî ve Cemâat-i Teblîğ ise Hindistan'da dinî hayatı etkileyen iki önemli harekettir.⁴

1947 itibariyle Hindistan'da azınlık olarak yaşayan Müslümanlar ülkede pek çok sıkıntıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Öncelikle Müslümanların eğitimi elit kısmının büyük oranda Pakistan'a göç etmesiyle Hindistan'da kalan Müslümanlar ekonomik ve kültürel açıdan daha düşük bir sınıf oluşturmuşlardır. Yine Müslümanlar ülkelerinde nüfuslarıyla orantılı bir şekilde temsil edilememekte, başta sosyal, ekonomik ve politik olmak üzere pek çok alanda problem yaşamaktadırlar. Zorlu ekonomik koşullar, ülkede artan Hindu milliyetçiliği, hükümetin ülkeden İslam kültürünün izlerini silme çabaları, Müslümanların Pakistan ajanlığıyla suçlanıp dışlanması ve genel anlamda Hindu-Müslüman çatışması gibi problemler bunlardandır.⁵

Tüm bu olumsuz şartlara rağmen Hindistan, meşhur Ehl-i hadis, Diyobendî ve Birelvî gibi geleneksel ekollerin medreselerinin yanı sıra, belirli cemaatlerin eğitim merkezleri ile yarı-geleneksel ve çok sayıda bağımsız eğitim ve araştırma merkezine ev sahipliği yapan canlı bir ilim merkezidir. Köklü bir medrese geleneğine sahip Hindistan, tarih boyunca İslam araştırmalarına ciddi anlamda katkıda bulunmuştur. Özellikle 1857 ayaklanmasından sonra ülkedeki Müslümanlar, İngilizler karşısında varlıklarını ve kimliklerini koruyabilmek için İslâmî eğitime ağırlık vererek pek çok üniversite, kolej ve araştırma merkezi açmışlardır.⁶ Tüm bu ilmî hareketlilik ve canlılık içinde Hindistan İslam Fıkıh Akademisi de yakın zamanda hizmete başlamış çağdaş bir fıkıh akademisi olarak dikkat çekmektedir.

Hindistan İslam Fıkıh Akademisi (*Islamic Fiqh Academy (India) (IFA) / Mecma'u'l-Fikhi'l-İslâmî (el-Hind)*), 1988 yılında Yeni Delhi'de kurulmuş, kolektif içtihat metodunu (*el-ictihâdu'l-cemâî*) merkeze alarak çağdaş problemlere çözümler üretmeyi hedefleyen bir fıkıh akademisidir. Günümüzde Müslüman âlimler tarafından, kolektif çalışmayı gerektiren komplike güncel problemlerle

3 Sırrı Erinç, "Hindistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/69.

4 Azmi Özcan, "Hindistan (Tarih)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/81.

5 Özcan, "Hindistan (Tarih)", 18/81.

6 Abdülhamit Birişik, "Hindistan (Hindistan'da İslâm Araştırmaları)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/94-101. Krş. Bk. Abdülhamit Birişik, "Hint Alt-Kitasında İslâm Araştırmalarının Dünü Bugünü: Kurumlar, İlmî Faaliyetler, Şahıslar, Eserler", *Dîvân: İlmî Araştırmalar* 2/9-17 (2004), 1-62.

re çözüm üretmek amaçlı pek çok fıkıh akademisi kurulmuştur. Akademi de bu amacı paylaşan kurumlardan biridir. Akademinin kurucusu Dârulûlum-ı Diyobend mezunu Hindistanlı âlim ve kâdı Mücâhidü'l-İslâm Kâsımî'dir (ö. 2002).⁷ Akademinin hali hazırdaki başkanı Nimetullah Azami, başkan yardımcıları ise Bedru'l-Hasan Kâsımî ile Abdu'l-ahad Ezherî'dir. Hâlid Seyfulah Rahmânî ise genel sekreterlik görevini yürütmektedir.⁸

Hindistan'daki Müslüman toplum için en üst ilmî mercii olmayı hedefleyen Akademi⁹ 20. yüzyılda yaşanan hızlı gelişmeler sonucunda özelde azınlık Hindistan Müslümanlarının daha genelde ise İslam dünyasının karşılaştığı meselelere kolektif içtihat yöntemi ile çözüm üretmeyi amaçlamakta ve fıkıhın dinamizmini korumak için bu yöntemin kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰ Yine Akademi, klasik fıkıhın yorumlanarak günümüze hitap eder hale getirilmesine ve genel olarak ümmetin gerçek meselelerine yoğunlaşmanın önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca fetvalarda çağdaş bir dil ve üslup kullanmayı ve fetva verirken ılımlı ve ölçülü olmayı önemsemektedir.¹¹

Akademinin idaresinin ve üyelerin Diyobend ekolünün önemli isimlerinden olduğu fark edilse de Akademi kendini farklı düşünce ekollerinden Müslüman âlimleri bir araya getiren bir platform olarak tanıtır.¹² Akademinin Hindistan'da azınlık kalan ve gittikçe marjinalleştirilen Müslümanları temsil misyonunu üstlendiği ve kendilerini güçlendirmek için dünyanın çeşitli yerlerindeki ilim adamları ve fıkıh akademileri ile irtibat kurmayı önemsediklerini söylemek yanlış olmayacaktır.¹³ Bu amaçla olsa gerek Akademi, Müslüman ülkelerdeki, İslam İşbirliği Teşkilatı'na bağlı *Mecma'u'l-Fikhi'l-İslâmî ed-Düvelî* (Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi), *Râbitatü'l-Âlemi'l-İslâmî*'ye bağlı *el-Mecma'u'l-Fikhiyyü'l-İslâmî* (İslam Fıkıh Akademisi) gibi akademilerle ve *European Council for Fatwa and Research* (Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi) gibi Müslüman azınlıkların yoğun olduğu ülkelerdeki kurumlarla işbirliği halinde çalışmalar yürütmektedir.¹⁴

Akademinin en önemli faaliyeti, dünyanın farklı yerlerinden âlimleri bir araya getirerek gerçekleştirdiği ve yüzden fazla farklı fikhî konuda karar al-

7 Islamic Fiqh Academy (India), *A Brief Report (Islamic Fiqh Academy) Year 1989-2014* (New Delhi, 2014) 7, 9; Islamic Fiqh Academy (India) (IFA). "Founder" (Erişim 22 Eylül 2022).

8 Islamic Fiqh Academy (India) (IFA), "Administration" (Erişim 28 Eylül 2022).

9 Islamic Fiqh Academy (India) (IFA), "Introduction" (Erişim 12 Ekim 2022).

10 Islamic Fiqh Academy (India), *A Brief Report*, 8; *Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmî el-Hind: Ta'rifuhu, Ehdâfuhu, Enşitatuhu* (Yeni Delhi: Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmî bi'l-Hind, ts), 9-11.

11 IFA (India), "Introduction"; Islamic Fiqh Academy (India), *A Brief Report*, 8-9.

12 IFA (India), "Introduction".

13 Muhammad Qasim Zaman, *Modern Islamic Thought in a Radical Age: Religious Authority and Internal Criticism* (New York: Cambridge University Press, 2012), 29; IFA (India), "Introduction".

14 Islamic Fiqh Academy (India), *A Brief Report*, 7; Islamic Fiqh Academy (India) (IFA), "Achievements" (Erişim 2 Ekim 2022).

dığı fıkıh seminerleridir. Akademi ilk seminerini 1989 yılında, günümüze kadarki son seminerini ise 5-7 Kasım 2022 tarihinde gerçekleştirmiştir. Bugüne kadar toplamda otuz bir seminer düzenlenmiştir.¹⁵ Akademi Hindistan'daki genç Müslümanların eğitimine de özel önem vermektedir. Bu amaçla, ülkedeki zeki ve başarılı medrese öğrencilerini maddî olarak desteklemekte ve onlar için eğitim kampları ve konferans, sempozyum gibi çeşitli etkinlikler gerçekleştirmektedir.¹⁶

Akademinin Urduca, Hintçe, Arapça ve İngilizce yayınlar yapan bir yayınevi bulunmaktadır (*IFA Publications*). Bugüne kadar 350'den fazla orijinal ve tercüme eser basan yayınevinin kitapları arasında makâsıd düşüncesi, kadın hakları ve Müslüman azınlıklar fıkıhı gibi güncel konulara yoğunlaşılması ve çeşitli fıkıh akademilerinin fetvalarının Urducaya tercüme edilmiş olması dikkat çekmektedir.¹⁷ Ayrıca Kuveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı'nın hazırladığı Fıkıh Ansiklopedisi'nin (*el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye*, 45 cilt) Urduca tercümesi 2009 yılında Akademi tarafından tamamlanmıştır.¹⁸ Akademinin Arapça olarak yayın yapan *el-Müdevvene* isminde hakemli ve uluslararası ilmî bir dergisi de bulunmaktadır.¹⁹ Yine Akademinin web sayfası üzerinden faaliyetlerine, yayınlarına ve fikhî kararlarına ulaşılabilmektedir.²⁰

2. Akademinin Fikhî Kararları ve Karar Alma Yöntemi

Akademi fıkıh seminerlerinde kolektif içtihat yöntemi ile pek çok mesele hakkında karar almıştır. Seminerlere Hindistan içindeki medreseler ve üniversiteler haricinde ülke dışından da yoğun katılım olduğu görülmektedir.²¹ İbadetlere ilişkin güncel meselelerden ekonomiye, tıbbî konulardan helal gıdaya pek çok alandan tartışmalı konular seminerlerde ele alınmıştır. Kredi kartı, faiz, murâbaha, sigorta, teverruk, sukûk, kürtaj, organ nakli, beyin ölümü, estetik ameliyat, taşıyıcı annelik, evlenme, boşanma, yaşlıların hakları, çocuk hakları, hava kirliliği, cinsellik eğitimi, çevrenin korunması, eğlence turizmi, internet ve sosyal medya kullanımı gibi konular seminerlerde tar-

15 IFA (India), "Achievements".

16 Islamic Fiqh Academy (India), *A Brief Report*, 9-10, 89; IFA (India), "Introduction"; IFA (India), "Achievements".

17 IFA (India), "Achievements". Çağdaş fikhî konulara ilişkin IFA yayınlarından çıkan pek çok çalışma, Akademi'nin web sayfasında elektronik olarak yer almaktadır (Bk. Islamic Fiqh Academy (India) (IFA), "Academic Journals" (Erişim 2 Ekim 2022); "Other Books" (Erişim 2 Ekim 2022).

18 Islamic Fiqh Academy (India), *Mevsûa Fıkhiyye: Urdu Tercüme* (New Delhi: Genuine Publications and Media, 2009).

19 Derginin son sayısı için bk. *Mecelletü'l-Müdevvene* 34 (2022): 1-322.

20 Islamic Fiqh Academy (India) (IFA), "Islamic Fiqh Academy India" (Erişim 2 Ekim 2022).

21 Islamic Fiqh Academy (India) (IFA), "Participation of Institutions and Organizations in Fiqh Seminars" (Erişim 2 Ekim 2022). Seminerlere Ali Cum'a, Ali Muhyiddin el-Karadâğî, Ebü'l-Hasan en-Nedvî, Muhammed Takî Osmânî, Tâhâ Câbir el-Alvânî, Vehbe Zuhaylî, Yusûf el-Karadâvî gibi âlimlerin katıldığı görülmektedir (Islamic Fiqh Academy (India), *A Brief Report*, 16-18).

tışılıp karara bağlanan konulara örnek verilebilir.²²Müslüman-gayrimüslim ilişkileri, vatandaşlık ahkâmı, dinler arası diyalog, İslam kardeşliği ve ümmet dayanışması, İslam ve dünya barışı, modern eğitim kurumları gibi konuların ele alınmış olması ve verilen kararların mahiyeti, Hindistan topraklarında azınlık olarak yaşayan Müslümanların fikhini ortaya koymayı amaçladıklarını göstermektedir.²³ Ancak Akademinin kararlarını herkesin ulaşabileceği şekilde dört dilde yayınlaması, toplantılarının uluslararası katılımlı olması ve tüm Müslümanları ilgilendiren evrensel sorunları da yoğun bir şekilde ele alması, yerel kalmayıp uluslararası katkı yapma konusundaki çabalarını da gözler önüne sermektedir.

Akademi kararlarını; konuların belirlenmesi, araştırma ve tartışma aşamalarından sonra almaktadır. Yazılı olarak kurula ulaşan konu tavsiyelerini Yürütme Organı değerlendirerek konuları belirler. Daha sonra, tartışma noktalarını içeren anketler hazırlanır ve Hindistan'daki ve yurt dışındaki fakihlere ve ilgili bilim adamlarına gönderilir. Konunun bilimsel, teknik, sosyal veya ekonomik yönünün bulunması halinde alanın uzmanları tarafından bu yönlerini içeren makaleler hazırlamaları istenir. Makale yazarları arasından tebliğ sunacak olanlar tespit edilir. Akademiye gelen tüm araştırma makaleleri tebliğcilere ulaştırılır. Makaleler özetlenir ve seminer günü katılımcılara dağıtılır. Katılımcılar ön hazırlıkları sonucunda ulaştıkları görüşleri serdediler ve özet metinler ve tebliğcilerin sunumları üzerinden konuyu tartışırlar.²⁴ Analizler ve geniş çaplı müzakerelerden sonra oylama sonucu kararlar alınır ve Akademinin web sayfasında dört dilde (Urduca, Hintçe, Arapça, İngilizce) yayınlanır.²⁵ Akademi fikhî kararlar alıp yayınlamanın haricinde, Dâru'l-İftâ adındaki fetva merkezine gelen soruları da cevaplar.²⁶

Akademinin, İslam İşbirliği Teşkilatı'na bağlı Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi ve *Râbitatü'l-Âlemi'l-İslâmî*'ye bağlı İslam Fıkıh Akademisi gibi

22 Islamic Fiqh Academy (India) (IFA), "Juristic Decisions" (Erişim 28 Eylül 2022).

23 Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions on Some Contemporary Issues* (Yeni Delhi: IFA Yayınları, 2010), 1-293.

24 Islamic Fiqh Academy (India) (IFA), "Fiqhi Seminar and Methods" (28 Eylül 2022).

25 IFA (India), "Fiqhi Seminar and Methods". Kararlar için bk. IFA (India), "Juristic Decisions". Akademinin ilk 14 oturumunun kararları (*Fetâvâ Fikhiyye Muâsıra: Mecmû'u'l-Karârât ve't-Tavsiyyâti's-Sâdira an Mecmai'l-Fikhi'l-İslâmî bi'l-Hind: en-Nedevât: 1-14 el-Karârât: 1-62 mâ beyne senetey 1989-2004 m.*, haz. Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmî (el-Hind) (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2008), ilk 19 oturumun kararları (*Karârâtü ve Tavsiyyâtü Mecmai'l-Fikhi'l-İslâmî (el-Hind): en-Nedevât: 1-19 el-Karârât: 1-84; 1409-1431 h. 1989-2010 m.* (Yeni Delhi: Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmî (el-Hind), ts.) ve ilk 23 oturumun kararları (*Fetâvâ Fikhiyye Muâsıra: Mecmû'u'l-Karârât ve't-Tavsiyyâti's-Sâdira an Mecmai'l-Fikhi'l-İslâmî bi'l-Hind: en-Nedevât: 1-23 el-Karârât: 1-100 mâ beyne 1989-2014 m.*, haz. Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmî bi'l-Hind (Kahire: Dâru'l-Kelime, 2016)) Arapça olarak basılmıştır. Ayrıca kararların konulu tasnif edildiği Urduca ve İngilizce yayınlar için bk. *Naey Masail Aur Ulama E Hind Ke Faisle* (Yeni Delhi: IFA Publications, 2007); Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions on Some Contemporary Issues* (Yeni Delhi: IFA Yayınları, 2010).

26 Islamic Fiqh Academy (India), *A Brief Report*, 89.

kuruluşları hem idari yapı hem de fetva usulü itibariyle örnek aldığı anlaşılmaktadır.²⁷ Özellikle de Akademi'nin Uluslararası İslam Fıkıh Akademisini yakından izlediği görülmektedir. Zira aşağıda örnekleri de sunulacağı üzere, bazı konuların seçiminde ve zamanlamasında Akademi takip edilmektedir. Ancak Hindistan Fıkıh Akademisi karar alma süreçlerini mezkûr Akademi kadar şeffaf bir şekilde yürütmemektedir. Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi oturumlara katılanların isimlerini, tebliğ metinlerini ve sunumların ardından yapılan tartışmaları konuşmacı isimleriyle birlikte *Mecelletü Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî* adındaki dergisinde paylaşmaktadır. Böylece çıkan son kararın arkasındaki farklı bireysel görüşlerin ve ihtilafların izi sürülebilmektedir. Özellikle "Münakaşa" adı altında verilen tartışma kısmının ve ardından yapılan oylamanın sansürsüz bir şekilde sunulması bu noktada kıymeti haizdir.²⁸

Hindistan İslam Fıkıh Akademisinin bazı oturumlarında katılımcı listesini görmek mümkün olsa da kimlerin hangi tebliğleri sunduğuna ve sonrasında gerçekleşmesi beklenen tartışma veya oylama gibi süreçlere dair herhangi bir hususun paylaşılmaması karar alma sürecinin şeffaflığı konusunda bir eksiklik olarak görülebilir. Yine Hindistan İslam Fıkıh Akademisi, kararların yazılı hale getiriliş sürecini de Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi kadar ayrıntılı bir şekilde paylaşmamaktadır. Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinde oylamadan sonra genel sekreterlik kararları üyelerin katkısı ile gözden geçirdikten sonra yazılı hale getirmekte ve sürecin tüm ayrıntıları *Mecelle'* de rahatlıkla takip edilebilmektedir.²⁹

3. Akademinin Tıbbî Kararları

Hindistan İslam Fıkıh Akademisi, başta Hindistan Müslümanları olmak üzere çağımız Müslümanlarının karşılaştığı ibadet, aile, ticaret, tıp, helal gıda gibi hayatın farklı alanlarından modern meselelere çözüm üretme amacını sıklıkla vurgulamaktadır. Bu amacı ile paralel olarak Akademi'nin, fıkıh seminerlerinde ele alıp karara bağladığı meselelerin bir kısmının tıbbî konulara ayrılmış olduğu görülür. Akademi bugüne kadar tıp alanında, doğum kontrolü (1989), organ nakli (1989), hayat sigortası (1992), hekimin ahlakı ve sorumlulukları (1995), AIDS (1995), klonlama (1997), sağlık sigortası (2006), genetik test (2006), DNA testi (2006), ölüm vaktinin tespiti ve suni solunum cihazları (2007), ötanazi (2007), modern tıbbî tedavi yöntemlerini oruçluyken uygulama (2008), estetik ameliyat (2009), uyuşturucu kullanımı (2012), taşı-

27 Zaman, *Modern Islamic Thought*, 28. Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî hakkında ayrıntılı bilgiler için bk. M. Kâmil Yaşaroğlu, "Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/258-259.

28 Bk. *Mecelletü Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Mekke: *Munazzamatu'l-mu'temeri'l-İslâmî*.

29 Özaykal, "İİT'ye Bağlı Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinin Tıbbi Konularda Fetva Usulü", 155-158.

yıcı annelik (2014) ve insan organlarını ve beden parçalarını bağışlama (2015) konularında kararlar yayınlamıştır.³⁰ Ayrıca Akademi çağdaş tıbbî konularda konferans ve eğitim kampları da gerçekleştirmiş ve özel olarak tıbbî konulara dair yayınlar yapmıştır.³¹

Benzer bir fıkıh akademisi olan Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinin tıbbî kararlarında Kuveyt İslam Tıp Bilimleri Teşkilatı ve diğer bazı sağlık teşkilatları ile işbirliği yaptığı, ilgili kurumların araştırma sonuçlarını ve kararlarını dikkate aldığı görülmektedir. Fıkıh akademilerini yakından takip etse de Hindistan İslam Fıkıh Akademisinin, sağlık teşkilatları ile kurumsal olarak ortak çalışması tespit edilememiştir. Benzer şekilde, tıbbî kararların alındığı toplantılardan hangisine hangi tıp uzmanlarının veya bilim adamlarının davet edildiği de takip edilememektedir. Bununla birlikte, Akademinin web sayfasında konunun teknik yönü bulunması halinde toplantıya bilim adamlarının da davet edildiği ifade edilmekte ve seminerlere katılan bilim adamlarının sadece toplu bir listesi sunulmaktadır.³²

Hindistan İslam Fıkıh Akademisinin kısa tanıtımı, karar alma süreçleri ve tıbbî kararlarına dair bu malumattan sonra, karar aldıkları tıbbî konulardan doğum kontrolü, organ nakli ve taşıyıcı annelik konularına odaklanarak hem bu kararları karşılaştırmalı olarak analiz edecek hem de karar alma süreçlerinde yerel faktörlerin etkisini yorumlamaya çalışacağız.

1.1. Doğum Kontrolü

Hindistan İslam Fıkıh Akademisi, 1989 yılının Nisan ayında -yıllarca devam edecek olan fikhî seminer dizilerinin ilkinde- “Doğum Kontrolü” konusunu öncelikli olarak gündemine almıştır.³³ Bu toplantının İİT’ye bağlı Ulus-

30 IFA (India), “Juristic Decisions”.

31 Islamic Fiqh Academy (India), *Cloning in the Light of Shariah* (New Delhi: Genuine Publications & Qazi Publishers: 2003); Islamic Fiqh Academy (India), *Contemporary Medical Issues in Islamic Jurisprudence*, ed. Abdul Rashid Agwan (New Delhi: IFA Publications, 2006); Islamic Fiqh Academy (India), *Islamic Shariah Guidance on AIDS*, özet ve çev. Salar M. Khan (New Delhi: IFA Publications, 2009); Islamic Fiqh Academy (India), *Unprecedented Medical Issues: The Position of Islamic Shariah*, ed. ve çev. Md. Ibrahim Khan (New Delhi: IFA Publications, 2018).

32 Islamic Fiqh Academy (India) (IFA), “Participation of Scholars of Modern Science in Fiqh Seminars”. İİT’ye bağlı Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi pek çok tıbbî konuda tıp uzmanlarını davet ederek dinlemiştir. Örneğin Akademinin organ nakline dair toplantısına ilgili tarihte Kral Fahd Tıbbî Araştırmalar Merkezi İslam Tıbbî Bölümü danışmanı ve Londra, Glasgow, Edinburgh Kraliyet Hekimler Koleji üyesi doktor Muhammed Ali el-Bâr ve Kral Abdulaziz Üniversitesi Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji ve İmmünoloji Bölümü öğretim üyesi doktor Muhammed Eymen Sâfî davet edilmiştir. Bk. Muhammed Ali el-Bâr, “İntifâ’u’l-insân bi â’dâi cismi insânin âhâr hayyen ev meyyiten”, *Mecelletu Mecmai’l-Fikhi’l-İslâmî* (Mekke: Munazzamatu’l-mu’temeri’l-İslâmî, 1988), 4/1, 91-117; Muhammed Eymen Sâfî, “Ġarsu’l-’a’dâ fî cismi’l-insân: Meşâkiluhu’l-ictimâiyye ve kadâyâhu’l-fikhiyye”, *Mecelletu Mecmai’l-Fikhi’l-İslâmî* (Mekke: Munazzamatu’l-mu’temeri’l-İslâmî, 1988), 4/1, 119-143.

33 Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions*, 224-226.

lararası İslam Fıkıh Akademisinin 1988 Aralık tarihli doğum kontrolüne ilişkin kararını müteakiben gerçekleştirilmesi dikkat çekmektedir. Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi 39 (5/1) numaralı kararında, şer'an kabul edilebilir bir zaruret bulunmadıkça, kısırlaştırmanın yani kalıcı olarak üreme kabiliyetinin sonlandırılmasının haram olduğunu açıkça ifade eder. Ancak meşru bir ihtiyaç olması halinde iki hamileliğin arasını uzatmak veya hamileliği ertelemek gibi amaçlarla, eşlerin karşılıklı rızaları bulunması halinde geçici doğum kontrol yöntemlerine başvurmanın caiz olduğunu belirtir. Fakat bunun için, işlemin zarar verici olmaması, kullanılan yöntemin meşru olması ve mevcut bir hamileliğe zarar vermemesi şartlarını koşmayı ihmal etmez.³⁴

Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinin mevzubahis kararının alındığı toplantıdan yaklaşık dört ay sonra aynı konuyu ele alması ile Uluslararası İslam Fıkıh Akademisini takip ettiği anlaşılan Akademi, geçici doğum kontrol yöntemleri konusunda ondan farklılaşır ve nispeten radikal sayılabilecek kararlar yayınlar. Akademi, doğum kontrolüne ve hamileliğin sınırlandırılmasına açık bir şekilde karşıdır. Öncelikle, modern hayatta bir moda olarak yaygınlaşan aileyi küçük tutma düşüncesinin veya daha yüksek yaşam standartlarına sahip olmak ve servet biriktirmek için kadının çalışma hayatına girerek üreme işlevini ve kutsal görevini görmezden gelmesinin veyahut da ebeveynlerin iş hayatını etkileyeceği düşüncesiyle üreme sorumluluğundan kaçınmanın İslam'da yeri olmadığını sert bir dille belirtir.³⁵ Normal koşullar altında -geçici dahi olsa- doğum kontrolünün İslam'ın temel ilkelerine aykırı olduğunu ve caiz olmadığını ifade etmekle birlikte Akademi, hem kadının hem erkeğin geçici doğum kontrol yöntemlerinden birine başvurmasının cevazını yalnızca bazı istisnai ve ağır şartların gerçekleşmesine bağlar. Zikredilen şartlar, kadının çok güçsüz olması sebebiyle doğumun zorluklarına dayanamayıp hayati tehlikeye girecek olmasının doktorlar tarafından belirtilmesi, kadının doğum sancısına katlanamayacağını ve bu esnada ağır zararlar göreceğinin tıp uzmanları tarafından onaylanması ve annenin yeni bir hamileliği nedeniyle mevcut bebeğin gerekli bakım ve beslenmesinin tehlikeye girecek olmasıdır.³⁶ Buna göre bu durumlardan biri söz konusu olmadığında doğum kontrol hapı kullanmak dahi caiz olmayacaktır. Erkekler için vazektomi gibi kalıcı doğum kontrol yöntemleri hiçbir şekilde caiz değilken, kadının hayati tehlikesi varsa veya doğum esnasında bir organı zarar göreceyse hamileliğin engellenmesi için istisnai olarak tüp bağlatma gibi uygulamalar kabul edilebilir.³⁷

34 *Karârâtü ve Tavsiyyâtu Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî ed-Düvelî*, haz. Ahmed Abdulalîm Ebû Uleyv (Şârika: el-Emânetü'l-Âmme li'l-Evkâf, ty), 173-174.

35 Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions*, 224-225.

36 Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions*, 225-226.

37 Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions*, 225.

Akademinin geçici doğum kontrol yöntemlerine ilişkin kararı ikna edicilik, gerçekçilik/uygulanabilirlik ve açıklık noktalarından eleştiriye açıktır. Öncelikle Akademinin, klasik ve çağdaş dönemde pek çok âlimin ve fıkıh akademisinin cevaz verdiği geçici korunma yöntemlerine toptan karşı çıkması ve bunu tam olarak gerekçelendirmemesi, kararının başında hedeflediğini ifade ettiği, hükmü rasyonalize etme ve ikna edicilik kriterlerini³⁸ karşılamamaktadır. Diğer yandan, geçici doğum kontrol yöntemlerinin caiz olması için istisna saydığı sınırlı durumların önceden öngörülebilmesi pek mümkün olmadığı için gerçekçiliği ve uygulanabilirliği tartışılabilir. Örneğin, kadının doğumun zorluklarına ve doğum sancularına katlanıp katlanamayacağı veya doğum esnasında ağır zararlar görüp görmeyeceği çoğunlukla tıbben öngörülemez, öngörülse dahi bunlar diğer pek çok âlimin hamileliği sonlandırmaya dahi gerekçe olarak sundukları son derece ağır kriterlerdir.³⁹ Son olarak, hadislerde zikri geçen azil yapmak (cinsel birliktelikte meniye dışarı boşaltmak) gibi doğum kontrol yöntemlerinin de hükme dahil olup olmadığı kapalıdır. Nitekim kararda doğum kontrol yöntemleri yeterince örneklendirilmemiştir.

Ülkemiz Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu ise bu konuda Uluslararası İslam Fıkıh Akademisine daha yakın olup sağlığa zarar vermemesi şartıyla implant, kondom kullanma ve azil gibi yöntemlerle hamileliği önlemekte bir sakınca olmadığını belirtmektedir. Ancak, sağlık açısından kesin bir zorunluluk bulunması durumu müstesna, kordon bağlatma, vazekotmi gibi kalıcı yöntemlere başvurulması fitrata müdahale olarak görülmüş ve caiz sayılmamıştır.⁴⁰

Her üç kurum kısırlaştırma anlamına gelen kalıcı doğum kontrol yöntemlerinin gerçek bir zaruret bulunmadıkça caiz olmadığı noktasında birleşirken geçici doğum kontrol yöntemleri konusunda farklı kanaatler serdetmişlerdir. Aynı tarihlerde farklı akademiler tarafından meselenin tartışılması ise, konunun o yıllarda Müslümanların gündeminde olduğuna işaret etmektedir. Zira Hindistan İslam Fıkıh Akademisi ilgili kararının başında, aile planlaması ve nüfus kontrolü kavramlarının tüm dünyada, özellikle de dinî çevrelerde tartışılır hale geldiğini ve durumun İslam âlimlerini bu konuda söz söylemeye zorladığını bildirmiştir. Bu konuda, Müslümanlara yol gösterecek, gayrimüslimleri ise İslam'ın rasyonelliğine ikna edecek görüşler serdetmelerine dair âlimler üzerinde bir baskının olduğunun belirtilmesi dikkat çekicidir.⁴¹

38 Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions*, 224

39 Bk. Ülfet Görgülü, *Fıkıhta Cenin Hukuku* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 77-86.

40 Din İşleri Yüksek Kurulu, *Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar* (Ankara: DİB Yayınları, 2020), 81.

41 Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions*, 224.

Akademinin doğum kontrolü konusundaki kararı, Pakistanlı âlim ve fikir adamı Ebü'l-A'la el-Mevdûdî'nin (ö.1979) görüşüyle uyuşmaktadır. Malum olduğu üzere Mevdûdî, Türkçeye "İslam Nazarında Doğum Kontrolü" ismiyle tercüme edilen meşhur kitabında (*İslâm aôr Zabt-i Vilâdet*) doğum kontrolünü "milli intihar" şeklinde niteleyerek bu olguya son derece olumsuz yaklaşmakta, doğum kontrolünün asla İslam ile bağdaşmayacağını savunmakta ve bunun Müslümanlar üzerinde oynanan bir oyun olduğu yönünde kanaat serdetmektedir. Ona göre doğum kontrolü, şahsi çıkarlar uğruna milli menfaatlerin kaybedilmesi anlamına gelir. Doğum kontrolünün fiziki ve psikolojik zararlarını sıralayan Mevdûdî, bu uygulamanın nüfusun azalmasına, ahlaki çöküntülere, fuhşun artmasına ve iktisadî krizlere sebebiyet vereceğini de iddia eder.⁴²

Mevdûdî'nin azil konusundaki görüşleri de gerek klasik dönem fakihlerinin gerekse çağdaş âlimlerin çoğuna nispetle katıdır. Zira azlin hükmü konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte âlimlerin çoğuna göre, hanımının iznini alması şartıyla erkeğin azil yapması mubahtır.⁴³ Mevdûdî'ye göre ise Rasûlullah'ın sahabeden bazısına azil yapabileceklerine dair verdiği izin ümmete yayılmış genel bir doğum kontrolü hareketine muvafakat verildiği şeklinde anlaşılmalıdır, ancak çok özel durumlarda verilmiş bireysel bir izin olarak görülmelidir.⁴⁴ Akademinin doğum kontrol vasıtaları hakkında herhangi bir ayrıntıya girmeyerek bu fikre toptan olumsuz yaklaşmasından, azil konusunda da Mevdûdî ile paralel bir görüş benimsediği sonucu çıkarılabilir. Akademi ilgili kararında Mevdûdî'ye herhangi bir atıfta bulunmamıştır. Ancak Akademi görüş serdeden Hindistanlı âlimlerin, gerek Hint Alt kıtasında gerekse daha geniş çapta İslam dünyasında etkisi hala devam eden Mevdûdî gibi bir âlimin bu meşhur eserinde yer alan konuya dair fikirlerinden en azından haberdar olduklarını zannediyoruz.

Görüldüğü üzere Hindistan İslam Fıkıh Akademisinin doğum kontrolü konusundaki görüşleri oldukça katıdır. Bunun arkasında, ülkesinde azınlık durumunda olan ve pek çok politik ve sosyal baskıya maruz kalan mazlum Hindistan Müslümanlarının nüfusunun artması veya en azından mevcut haliyle korunması istek ve düşüncesi de yatıyor olabilir. Nitekim doğum kontrolü geniş çapta uygulandığında Müslüman nüfusun azalması ile iktisadî ve siyasî açıdan zaten marjinalleştirilmiş Hindistan Müslümanlarının ülkedeki

42 Ebü'l-A'la el-Mevdûdî (ö.1979), *İslam Nazarında Doğum Kontrolü*, çev. Ramazan Yıldız (İstanbul: Sebil Yayınevi, 1972), 89-90, 74-95. Ayrıca bk. *Hareketu tahdîdî'n-nesl* (Dımaşk: Darü'l-Fikr, 1965).

43 Fahrettin Atar, "Azil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 4/327.

44 Mevdûdî, *İslam Nazarında Doğum Kontrolü*, 147-148.

gücü daha da zayıflayacaktır.⁴⁵ Belirttiğimiz üzere 195 milyonluk nüfusa sahip olsalar dahi Müslümanların, ülkede azınlık olarak nüfuslarını koruma eğiliminde olmaları muhtemeldir. Ayrıca 1947 yılında Pakistan'ın kurulmasıyla milyonlarca Müslümanın Hindistan'ı terk etmesi sonucu ülkedeki nüfusun büyük oranda düşmesi de eksilen nüfusu eski haline getirme çabası olarak anlamlıdır. Diğer yandan 1950'li yıllar itibariyle Hindistan hükümetinin ciddi bir doğum kontrol programı başlattığı ve belli dönemlerde pek çok Hindistanlı kadını ve erkeği, hem de sağlıksız şartlarda, zorla kısırlaştırdığı bilinmektedir.⁴⁶ Doğum kontrolüne şiddetle karşı çıkan bu kararın arkasında tüm bu sosyal ve politik etkenlerin bulunması mümkündür. Ayrıca dinî sebeplerden bağımsız olarak Hindistan'ın çok çocuk sahibi olmanın kültürel olarak yaygın olduğu bir ülke olduğu da bir gerçektir.⁴⁷

1.2. Organ Nakli

Organ nakli, fıkıh akademilerinin erken tarihlerden itibaren ele alıp tartıştıkları bir meseledir. Hindistan İslam Fıkıh Akademisinin organ nakli konusunu, Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinin Şubat 1988'deki 26 (4/1) numaralı "Diri veya Ölü Bir İnsanın Organlarından Yararlanma" başlıklı kararının hemen ardından⁴⁸ 1989 yılının Nisan ayında ele aldığı görülmektedir.⁴⁹ Hindistan İslam Fıkıh Akademisi organ nakliyle ilgili bazı meseleleri tartışmalı bırakmışsa da oybirliği ile alınan kararlar ilan edilmiştir. Seminer esnasında gündeme gelen diğer bazı soruların yeniden ele alınması amacıyla anket yoluyla fakihlerin görüşlerinin alınması kararlaştırılmıştır.

Akademi organ naklinin hükmünü alıcı ve verici açısından ayrı ayrı değerlendirmiştir. Buna göre, bir organının fonksiyonunu tamamen kaybetmiş ve iyileşmek için zaruri olarak organ nakline ihtiyacı olan kişiye nakil yapılabilir. Ancak Akademi bu noktada insandan organ naklinden önce mümkün diğer seçenekleri değerlendirmeye vurgu yapmaktadır. Buna göre, öncelikle yapay organlara veya hayvan organlarının kullanımına başvurmak gerekir. İslami usullere göre kesilen helal hayvanların organlarını kullanmak caizdir.

45 Constanze Weigl-Jäger, "The Islamic Fiqh Academy India: Abortion and Sterilization in the Context of Islamic Law and its Impact on Muslim Women's Decision-Making", *Conference Proceedings of the International Conference: Health Related Issues and Islamic Normativity*, ed. Jenny Schreiber vd. (Halle: Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, 2013), 97.

46 Stephanie Kramer, *Religious Composition of India* (Washington, DC: Pew Research Center, 2021), 16.

47 1989 yılında verilen bu fetvadın günümüze doğru gelindiğinde araştırmalar bize, Hindistan'daki Müslüman kadınların doğum oranlarında ciddi bir düşüş olduğunu göstermektedir. Pew Araştırma Merkezi'nin sunduğu verilere göre 1992 yılında Hindistan'da Müslüman kadın başına 4.4 çocuk düşerken, 2015 yılında 2.6 çocuk düşmektedir. Yine de Hindistan'daki dinî gruplar arasında doğurganlık oranı en yüksek grup Müslümanlardır (Kramer, *Religious Composition of India*, 6-7).

48 *Karârâtü ve Tavsiyyâtü Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî ed-Düvelî*, 137-140.

49 Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions*, 227-229.

Fakat alternatif bulunmayan hallerde, kişinin hayatı tehlikede ise veya organının tamamen hasar görme riski varsa, eti haram olan hayvanların organları veya eti helal olmasına rağmen İslami usullere göre kesilmemiş hayvanların organları da kullanılabilir. Alıcı açısından ciddi bir can veya organ kaybı tehlikesi yoksa domuz organlarının kullanılması caiz değildir. Yine karara göre bir hasta, organının fonksiyonunu yitirdiği bir aşamadaysa, organ nakli olmaması halinde hayatını kaybetme tehlikesi varsa ve hastanın bu nakil sayesinde hayatının kurtulma ihtimali yüksekse, insan organı dışında başka bir organ da bulunamaması halinde kendisine insandan organ nakledilmesi caizdir.⁵⁰

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Akademi, insandan organ almaya esasında sıcak bakmamakta, diğer alternatiflerin bulunmadığı ve tek seçeneğin insan organı olduğu hallerde zorunlu olarak organın insandan alınabileceğini kabul etmektedir. Bu doğrultuda organ alımında sıralama yapay organlar, eti helal olup İslami usullere göre kesilmiş hayvanların organları, eti helal olup İslami usullere göre kesilmemiş hayvanların organları veya eti haram olan hayvanlar ve domuzun organları şeklindedir. Ancak karardan, insandan organ almanın sırası net bir şekilde anlaşılamamaktadır. Söz gelimi, domuzdan nakil ile insandan nakil seçenekleri arasında kalındığında hangisinin tercih edilmesi gerektiği net değildir. Çünkü insandan organ alma konusu diğer alternatiflerle birlikte zikredilmemekte, aynı karar içinde fakat müstakil bir maddede ele alınmaktadır. Bu açıdan temin edilecek organın kaynağının tercih sıralaması noktasında kararda bir belirsizlik mevcuttur.

Karara ilişkin bir diğer nokta da ilk seçenek olarak sunulan yapay organların, kararın alındığı 1989 yılında (ve hatta hala günümüzde) pratikte mevcut olmadığı gerçeğidir. Elbette sünî organların insan organına öncelenmesi fikri makuldür. Nitekim Saîd Ramazan el-Bûtî, Muhammed Naîm Yasin gibi, yapay organların insan organına tercih edilmesi gerektiğini, hatta yapay organlar etkili bir şekilde kullanılabilir hale geldiğinde insandan organ almanın caiz olmaktan çıkacağını belirten başka çağdaş âlimler de bulunmaktadır.⁵¹ Ancak kararda yapay organların yaygın bir seçenek gibi sunulması eleştiriye açık bir noktadır. Yine kararda ikinci bir seçenek olarak sunulan hayvandan nakil (xenotransplantasyon) konusu da, hem ilgili tarihlerde hem de günümüzde, henüz üzerinde araştırmaların yapıldığı gelişmekte olan bir alandır. Bu şekilde Akademinin, oldukça erken bir tarihte hayvandan insana-

50 Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions*, 227-228.

51 Muhammed Saîd Ramazan el-Bûtî, *Kadâyâ fikhîyye muâsıra* (Dımaşk: Mektebetu'l-Fârâbî, 1994), 127; Muhammed Naîm Yasin, *Ebhâsun fikhîyye fî kadâyâ tıbbîyye muâsıra* (Amman: Dârü'n-Nefâis, 1999), 161; Ârif Ali Ârif el-Karadâğî, *Kadâyâ fikhîyye fî nakli'l-a'dâi'l-beşerîyye* (Kuala Lumpur: el-Câmiatu'l-İslâmiyye [HUM]; Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012), 137.

na organ nakli konusunu gündemine alıp tartışmaya açmış olması takdire şayan olsa da tıbbî pratikte eti yenen hayvanların organlarının nakle konu olmaması hakikati, Akademinin bu kararında uygulamadaki gerçekliklerin dikkate alınmadığını göstermektedir. Zira pratikte, genetik açıdan insana en yakın hayvan olması itibariyle domuz ve şempanze gibi hayvanlardan nakiller denenmekte olup bunlar dahi henüz başarıyla sonuçlanmış değildir. Ayrıca hayvandan nakil konusunun getirdiği pek çok etik problem literatürde tartışılmaktadır. Bu sebeple, hayvandan naklin ne kadar iyi bir alternatif olduğu konusu kararda sunulduğu kadar net değildir.

Ölmüş kimseden organ nakli konusuna gelince, Akademi bir kimsenin öldükten sonra organlarını bağışlamasına dair talebinin şer'an vasiyet kapsamında görülemeyeceğini, böyle bir isteğin geçersiz olacağını ve dikkate alınmayacağını ifade etmektedir.⁵² Öyleyse ölüm sonrası için organ bağışına dair vasiyetin geçersiz kabul edilmesiyle bir bakıma ölüden organ bağışının önü kapatılmış olmaktadır. Diğer yandan Akademinin, gerçek bir hayati tehlike ve zaruret durumunda son çare olarak insandan organ almanın caiz olduğunu bildirdiğini yukarıda belirtmiştik.⁵³ Akademinin mezkûr kararını canlı insandan organ almak şeklinde anlamak daha doğru gibi görünmektedir. Fakat, her ne kadar Akademi tarafından caiz görülmesi de bir kimsenin vefatından sonra organlarını bağışlaması ve sürecin başlaması halinde organa ihtiyacı olan kişinin bu organdan nakil yoluyla istifade edip edemeyeceği sorusu cevapsız kalmaktadır. Benzer şekilde kararda, ölü yakınlarının veya yasal temsilcilerinin ölen kişinin organlarının nakline izin vermeleri halinde hükmün ne olacağına dair bir açıklama da bulunmamaktadır. Bu açılarından kararda kapalılık bulunsa da ölüm sonrası organ bağışına dair kişinin kendi vasiyetini dahi geçersiz kabul etmesinden yola çıkarak Akademinin, ölen kişinin yasal temsilcilerinin nakle dair iznini evleviyetle geçersiz sayacağını tahmin ediyoruz. Ölmüş insandan kornea nakli meselesi de Hindistan İslam Fıkıh Akademisi tarafından 2015 tarihli "İnsan Organlarını ve Beden Parçalarını Bağışlamak" konulu 24. Seminerde gündeme alınmasına rağmen karara bağlanmamış ve ertelenmiştir.⁵⁴ Bu durum, Akademinin ölüden organ naklinin yanı sıra ölüden doku nakli konusunda da ihtiyatlı davrandığını göstermektedir.

Yaşayan bir kimsenin organını bağışlamasının hükmü konusunda da görüş serdeden Akademiye göre, tıp uzmanlarının kanaatiyle tek böbrekle yaşayabileceği kesin olan sağlıklı bir kişinin böbreğini hasta bir yakınına bağışlaması caizdir. Ancak, hastanın hayatını kurtaracak bir alternatifin olmaması

52 Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions*, 229.

53 Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions*, 228.

54 IFA, "Donating Human Organs & Parts" (Erişim 1 Kasım 2022).

ve vericinin herhangi bir maddi bedel talep etmemesi gerekir.⁵⁵ Yine Akademi, 2015 tarihli kararında 1989 tarihli kararına ek olarak, canlıdan karaciğer naklinin de mümkün hale gelmesi sebebiyle gerekli şartlar sağlandığında canlıdan karaciğer naklinin caiz olduğu yönünde kanaat belirtmiştir.⁵⁶ Bu durum, Akademinin tıbbî gelişmeleri takip etmek suretiyle kararlarını güncellemesi açısından oldukça önemli bir husustur.

Organların satışı konusuna da değinen Akademi, böyle bir satışın haram olduğunu net bir şekilde belirtir.⁵⁷ Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu⁵⁸ ve Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi de bu konuda paralel düşünmektedir. Ancak Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi, zaruret halinde bulunan organa muhtaç kişinin organı temin etmek için ücret ödemesinin veya genel olarak vericiyi ödüllendirmenin içtihat ve inceleme konusu olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹ Hindistan Fıkıh Akademisinin kararlarının İngilizce metninde bulunmamasına rağmen Arapça metninde de, zaruret sebebiyle organın satın alınabileceği belirtilmektedir.⁶⁰ Akademi organ bağıışı sonrası hediye, vericinin hastane masraflarının karşılanması gibi satışa alternatif olarak akla gelebilecek ve literatürde tartışılan ihtimaller üzerinde durmamaktadır.

Hindistan Fıkıh Akademisi organ bağıışı konusuna çok genel hatları ile değinmiş, örneğin Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinin ele aldığı üreme organlarının, beyin hücrelerinin ve sinir sisteminin nakli, anensefalili bebeklerden organ nakli gibi konuları incelememiştir.⁶¹ Yine çocuklardan organ nakli, kimliği meçhul kişilerden nakil, ceninden nakil, organ naklinde rıza, hayati olmayan organların nakli gibi konular da ele alınmamıştır. Ayrıca Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 1980 tarihli 13 numaralı kararında organ nakli için belirlediği vericinin ve alıcının rızasının bulunması, naklin devlet kontrolünde gerçekleştirilmesi gibi ayrıntılı şartlardan bahsedilmemiştir.⁶² Netice itibarıyla Akademi, ölüm sonrası organ bağıışına dair vasiyeti geçersiz kabul ederek ölüden organ naklinin önünü kapatmış, yapay organlar ve hayvandan nakli incelemek gerektiğini söyleyerek canlı insandan böbrek veya karaciğer gibi nakillere mecbur kalınmadıkça sıcak bakmadığını işaret etmiştir. Bu yönüyle

55 Islamic Fiqh Academy (India), 228-229.

56 IFA, "Donating Human Organs & Parts.

57 Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions*, 228.

58 Din İşleri Yüksek Kurulu, *Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar*, 114.

59 *Karârâtü ve Tavsiyyâtü Mecmai'l-Fikhi'l-İslâmî ed-Düvelî*, 140, 205.

60 Bk. IFA, "Zirâatu'l-a'da" (Erişim 1 Kasım 2022).

61 Bk. *Mecelle*, 6/3, 2149-2150, 2155. Ayrıca bk. *Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmî ed-Düvelî*, "Karâr bi şe'ni zirâati halâya'l-muh ve'l-cihâzi'l-asabî" (Erişim 12 Kasım 2022); *Mecelle*, 6/3, 2145; *Mecmau'l-Fikhi'l-İslaâmî ed-Düvelî*, "Karâr bi şe'ni zirâati'l-a'dâi't-tenâsuliyye" (Erişim 12 Ekim 2022).

62 Din İşleri Yüksek Kurulu, *Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar*, 112-114. Kurul kararı için bk. Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, "Organ Naklinin Dini Hükmü" (Erişim 5 Kasım 2022).

Akademi, insandan organ nakli konusunda, tamamen yasaklayıcı olmamakla birlikte destekleyici bir tavır da sergilememektedir.

Akademinin organ nakline dair kararlarını yayınladığı 1989 yılının, Hindistan'da organ naklini düzenleyen ve organ ticaretini yasaklayan 1994 tarihli İnsan Organ Nakli Yasasının⁶³ dahi çıkmadığı bir tarih olduğu dikkate alındığında, bu tarihlerde ülkede yoğun bir şekilde yaşanan organ ticareti, organ kaçakçılığı gibi Hindistan'a özel sorunların da verilen fetvaya etki ettiği düşünülebilir. Zira Hindistan, Hintlilerden alınan organların yabancılara satılarak ihraç edildiği bir organ pazarı olarak bilinmektedir. 1994'te çıkan ve organ ticaretini yasaklayan ilgili yasanın sorunu azaltması beklense de problemin yaygın bir şekilde merdiven altı devam ettiği ifade edilmektedir.⁶⁴

Tüm bu veriler dikkate alındığında, ülkedeki fakir halkın ekonomik durumundan kaynağını alan illegal organ satışı ve ticaretinin yaygınlığı, organ nakillerinin sağlıklı koşullarda gerçekleştirilmemesi gibi sorunlar Hindistan İslam Fıkıh Akademisi tarafından dikkate alınarak, canlı insandan organ nakline en son çare olarak başvurulacağı yönünde karar verilmiş olması mümkündür. Ayrıca ölüden organ bağışına dair vasiyeti caiz görmemelerinin arkasında, Müslümanların ölü bedenlerine ve organlarına saygın bir muamele yapılması noktasında hükümete veya sağlık sistemine güvenmemeleri, Müslümanların organlarının izinsiz kullanılmasına dair endişeler gibi unsurlar da yatıyor olabilir. Bir diğer tahmin olarak ise, azınlık olarak yaşadıkları ülkede organ bağışladıklarında bunun gayrimüslim olan ve sürekli bir çatışma halinde buldukları Hindulara gitmesinden çekinmiş olma ihtimalleri de akla gelmektedir.

1.3. Taşıyıcı Annelik

Taşıyıcı annelik veya başka bir adıyla kiralık rahim uygulaması Hindistan'ın 2002 yılı itibariyle sağlık turizmi çerçevesinde para karşılığı taşıyıcı anneliği yasallaştırmasıyla yoğun bir şekilde uygulanmış, öyle ki Hindistan dünyanın taşıyıcı annelik başkenti olarak ün kazanmıştır. Hindistan Tıbbî Araştırma Konseyi'nin (ICMR) verdiği bilgiye göre, Hindistan'da para karşılığı taşıyıcı annelik sonucu yılda yaklaşık 2.000 bebek dünyaya gelmektedir. Hindistan'ın ticari taşıyıcı annelik merkezi olarak ortaya çıkmasının nedenleri konuya ilişkin yumuşak düzenlemeler, maliyetin düşük olması, taşıyıcı

63 "The Transplantation of Human Organs and Tissues Act, 1994" (Erişim 2 Kasım 2022).

64 Yosuke Shimazono, "The State of the International Organ Trade: A Provisional Picture Based on Integration of Available Information", *Bulletin of the World Health Organization* 85 (2007), 957. Krş. K. C. Prakash, "Organ Transplantation in India: Problems and Solutions", *The National Medical Journal of India* 21/2 (2008), 60; Money Veena V.R., "Issues and Challenges of Organ Transplantation in India: A Scrutiny", *International Journal of Law Management & Humanities (IJLMH)* 1/5 (2018), 6.

annenin kolay bulunabilmesi ve tıbbî tesislerin dünya standartlarında olması olarak gösterilmektedir.⁶⁵

Ülkenin 2015 yılında yabancılara ticari taşıyıcı annelik hizmeti verilmesini yasakladığı düzenlemeye kadar Hindistanlı kadınların bedeni, özellikle de yurt dışından çocuk sahibi olmak isteyen ebeveynlerin çocuklarını ücret karşılığında taşıttıkları bir mecra olmuştur. Fakir Hindistanlılarca taşıyıcı annelik ekonomik açıdan bir fırsat olarak görülmüştür. Ancak taşıyıcı annelik, refah seviyesi yüksek insanlar tarafından finansal ve sosyal açıdan zayıf kadınların sömürülmesi, bebeklerin metalaştırılması, velayet ve yasal vesayet sorunu başta olmak üzere pek çok etik ve hukuki sorun doğurmaktadır.⁶⁶

Taşıyıcı anneliğin doğurduğu ahlaki, hukuki, sosyal ve tıbbî sorunlar çeşitli platformlarda tartışılırken Müslüman âlimler ve fıkıh akademileri de bu konuda görüş bildirmiştir. Yaygın bir şekilde taşıyıcı anneliğin uygulandığı bir ülke olan Hindistan'da yaşayan Müslüman âlimler de bu konuda kayıtsız kalmamıştır. 1-3 Mart 2014 tarihli 23. Fıkıh Seminerlerinde taşıyıcı annelik konusunu ele alan Hindistan İslam Fıkıh Akademisi, taşıyıcı anneliğin tüm çeşitleriyle haram olduğunu açıklamıştır. Buna göre Akademi, çiftlerin kendi yumurta ve spermlerinin döllenen sonucu elde edilen yumurtanın başka bir kadının rahminde taşınmasını caiz görmez. Yine anne olmayı isteyen bir kadının yumurtasının eşi dışındaki bir adamın spermiyle döllenen ve bu yumurtanın başka bir kadının rahminde taşınması da caiz kabul edilemez. Bunun yanı sıra Akademi, sperm ya da yumurtadan birinin eşler dışındaki üçüncü bir kişiden elde edildiği ve anne olmak isteyen evli kadının rahmine yerleştirildiği durumları da taşıyıcı annelik kapsamında değerlendirir ve kesin olarak caiz görmez.⁶⁷

Görüldüğü üzere Akademi, sperm, yumurta veya rahim unsurlarından en az bir tanesinin çocuk sahibi olmak isteyen çifte ait olmadığı tüm durumları taşıyıcı annelik kapsamında değerlendirmiştir. Ancak bu durumda kişinin başka bir erkeğin spermi ile döllenen kendi yumurtasını rahminde taşıması da taşıyıcı annelik olarak görülmektedir. Doğan bebeğin spermin sahibi baba için taşınması durumunda bu durumun taşıyıcı annelik olarak nitelenmesi doğru olmakla birlikte, aynı işlemin, anne olmak isteyen kadının evli olmadığı bir adamın üreme hücreleri ile hamile kalmasını sağlayan bir sperm bağıışı olması da mümkündür. Benzer şekilde Akademiye göre, başka bir kadının yumurtası ile kendi eşinin sperminin döllenen sonucu hamile-

65 Neha Tiwari, "Commercial Surrogacy in India: An Overview", *Asian Review of Social Sciences* 8/2 (2019), 35-37.

66 Tiwari, "Commercial Surrogacy in India: An Overview", 37-39.

67 IFA, "Surrogacy" (Erişim 4 Kasım 2022); IFA, "Te'cîru'l-erhâmi ve'l-iâratî" (Erişim 4 Kasım 2022).

lik yaşayan kadın da taşıyıcı annedir. Fakat bu örnek her zaman taşıyıcı anneliği ifade etmemektedir, zira sunulan bu ihtimal yumurta bağışını da ifade edebilir. Batı'da gittikçe yaygınlaşan yumurta bağışında ise (İslami açıdan caiz olmamakla birlikte) yumurtayı veren kişi annelik iddiasında bulunmamaktadır. Bu anlamda öncelikle Akademinin taşıyıcı anneliğe dair tanımlamalarının dakik olmayıp karışıklığa yol açmaya müsait olduğunu belirtmek gerekir.

Akademiye göre insanı genetik kimliğinden mahrum bırakan taşıyıcı annelik uygulaması, sünnetullahı ve doğal düzene bir başkaldırı olup kesin olarak haramdır. Bu sebeple bu tür gayri ahlaki işlemlerde doktorların yardımcı olması da caiz değildir. Zira Akademi farklı türleri ile tanımladığı taşıyıcı anneliğin hukuki, etik ve psikolojik olarak pek çok sorunlar barındırdığını belirtmiştir.

Buna göre Akademi -bu şekilde tasnif etmemişse de- taşıyıcı anneliğin açtığı hukuki sorunlara değinir. Taşıyıcı annenin eylemine dair yabancı bir erkeğin spermini bedeninde taşıyan kadının, sonuçları itibariyle zina fiili işlemiş gibi olduğunu ifade eder. Zira İslam'da zinanın bu kadar katı şekilde yasaklanmasının sebebi nesebi korumaktır. Burada kasıt açık olmamakla birlikte, ceza hukuku açısından da eylemin zina fiili gibi değerlendirilip değerlendirilmeyeceği gibi hususlar kararda cevapsız kalmaktadır. Yine Akademiye göre yumurta veren kadın ile taşıyan kadın arasında velayet hakkı konusunda anlaşmazlık doğma ihtimali de hukuki bir problemdir.

Ahlaki açıdan ise bir kadının organlarının, özellikle de cinsel organlarının ticari bir meta olarak kullanılması insan onuruna aykırıdır. Taşıyıcı annelik, annelik onurunu zedeler ve bu şekilde nezih ve temiz ilişkiler ticarete dönüşür. Taşıyıcı anneliğin doğuracağı olumsuz psikolojik sonuçlara da değinen Akademiye göre, dokuz ay boyunca türlü zorluklara katlanan taşıyıcı anne, doğum sonrası çocuğunun elinden alınmasıyla ciddi psikolojik sorunlar yaşayabilecektir. Diğer yandan, kendi bebeğini taşımayan kadın açısından ise, hamilelik ve doğum sürecini tecrübe etmemesi ve belli zorlukları yaşamaması sebebiyle, kalbinde annelik duygularının oluşamayabileceği endişesi dile getirilmiştir.⁶⁸

Son olarak Akademi, Hintli âlimleri temsilen, Hindistan hükümetine, tüm dinlerin ve özel olarak Hint geleneğinin benimsediği ahlaki ideallerle çelişen bu tür işlemleri sonlandıracak yasalar çıkarması çağrısında bulunmaktadır. Zira taşıyıcı annelik insan onuruna, ahlaka ve doğal hukuka aykırı olup nesillerin karışmasına sebebiyet vermektedir. Hiçbir din böyle aşağılayıcı bir uy-

68 IFA, "Surrogacy"; "Te'cîru'l-erhâmi ve'l-iârati".

gulamaya izin veremez. Bu bağlamda Akademi, ülkedeki erkekleri bu onur kırıcı faaliyeti engellemek üzere hükümete başvurmaya teşvik etmektedir.⁶⁹ Doğrusu Müslüman kadınların Hindistan'daki taşıyıcı annelik pazarının bir parçası olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak Akademi bu noktada potansiyel bir tehlikeyi dikkate almış olabilir.

Hindistan İslam Fıkıh Akademisi tarafından yayınlanan kararın tarihi olan 2014 yılı, Hindistan'da ticari taşıyıcı anneliğin ulusal ve uluslararası düzeyde yaygın bir şekilde uygulandığı bir tarihtir. Bu tarih 2015 yılındaki düzenlemenin hemen öncesidir. Hindistan İslam Fıkıh Akademisinin yayınladığı karardan bir yıl gibi kısa bir süre sonra Hindistan hükümeti, 2015 yılında, yabancı uyrukluların Hindistan'daki taşıyıcı anneler vasıtasıyla çocuk sahibi olmak üzere ülkeye gelmesini yasaklamıştır. Aralık 2018'de ise sadece Hindistan vatandaşlarına ücret karşılığı olmayan taşıyıcı anneliğe izin veren yasa tasarısı Lok Sabha (Halk Meclisi) tarafından kabul edilmiştir. Buna göre ticari amaçlı taşıyıcı annelik yasaklanmış olup yalnızca çiftin yakın bir akrabası belirli şartlar dahilinde taşıyıcı anne olabilir.⁷⁰ Akademinin çağrısının hükümetin bu kararına etki ettiğini düşünmek uzak bir ihtimal olup işin hakikati bize meçhul kalmakla birlikte, en azından ticari taşıyıcı anneliğin yasaklanmasının ve taşıyıcı anneliğe dair yapılan hukuki düzenlemelerin ülkedeki Müslümanların konuya dair rahatsızlıklarını ve endişelerini azalttığını tahmin ediyoruz.

Dünyanın en etkili fıkıh akademilerinden İİT'ye bağlı Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi ise konuyu taşıyıcı annelik başlığıyla müstakil olarak ele almamıştır. Ancak Akademi -diğer akademilere göre nispeten erken bir tarihte- 11-16 Ekim 1986 tarihli 16 (3/4) numaralı tüp bebek konulu kararında şu beş yolla gerçekleşen döllenme türlerinin mahiyeti itibariyle ya da sonucunda ortaya çıkan neseplerin karışması ve annelik olgusunun ortadan kalkması gibi şer'î sakıncaları sebebiyle kesin bir şekilde haram olduğunu belirtmiştir: (1) Kocadan alınan sperm ile kocanın eşi haricindeki bir kadından alınan yumurta hücrelerinin döllenmesi ve oluşan embriyonun adamın kendi karısının rahmine yerleştirilmesi, (2) Bir kadının yumurta hücresiyle eşi haricindeki bir erkeğin sperminin döllenmesi ve oluşan embriyonun bu kadının rahmine yerleştirilmesi, (3) Eşlerden alınan yumurta hücresi ve spermin dışarıda döllenmesi ve oluşan embriyonun onu taşımaya gönüllü başka bir kadının rahmine yerleştirilmesi, (4) Yabancı bir erkekten alınan sperm ile yabancı bir kadından alınan yumurta hücrelerinin dışarıda döllenmesi ve oluşan embriyonun evli kadının rahmine yerleştirilmesi, (5) Kocadan alınan sperm ile karısından alınan yumurta hücrelerinin dışarıda döllenmesi ve oluşan embri-

69 IFA, "Surrogacy"; "Te'cîru'l-erhâmi ve'l-iârati".

70 Tiwari, "Commercial Surrogacy in India: An Overview", 39-41.

yonun kocanın diğer bir karısının rahmine yerleştirilmesi.⁷¹ Görüldüğü üzere Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi de, Hindistan Fıkıh Akademisinden yıllar önce aldığı kararında, taşıyıcı anneliğe işaret eden olasılıkların hiçbirini caiz görmemektedir. Özellikle üçüncü kişinin üreme hücrelerinin dahil olmadığı, yalnızca taşıyıcı bir annenin bulunduğu bir süreç olan üçüncü maddeye ve benzer şekilde beşinci maddeye haramlık hükmü vermesiyle, bu konudaki daha kompleks ihtimalleri de içine alacak şekilde taşıyıcı anneliğin her türünün haramlığı noktasındaki duruşunu net bir şekilde serdetmektedir.

Ülkemiz Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 11.09.2014 tarihli kurul kararında da taşıyıcı anneliğin caiz olmadığı açıkça bildirilmiştir. Karara gerekçe olarak, bu uygulamanın İslam'ın mahremiyet, evlilik, neslin korunması, şahsiyetin korunması, kişilerin ruh ve beden sağlığının korunması ve insanın saygınlığı ile ilgili birtakım ilkelerini ihlal ettiği ifade edilmiştir. Ancak kurul caiz olmamasına rağmen bu şekilde dünyaya getirilen çocuğun nesebinin ve velayetinin aidiyeti konusuna da bir açıklama getirerek, neseb ve velayetin sperm ve yumurta sahibi evli erkek ve kadına ait olacağını belirtmiştir. Öte yandan çocuk, taşıyıcı anneye de annelik şüphesi sebebiyle mahrem olacaktır.⁷² İFA'nın kararında bu şekilde bir kadının rahminin kiralanmasının geçerli olup olmadığı, böyle bir taşıma ve doğum söz konusu olduğunda doğan çocuğun kime ait olacağı gibi konuların tartışılmaması bir eksiklik olarak görülebilir.

Neticede, Hindistan İslam Fıkıh Akademisinin taşıyıcı annelik konusunu ülkelerinin bir gerçekliği ve hayatın içinden bir mesele olarak ele alıp tartışması önemi haizdir. Uygulamanın haramlığı yönünde karar vermeleri noktasında paralel olsalar da diğer fıkıh akademilerinden farklı olarak Hindistan İslam Fıkıh Akademisi, Hindistan gibi dünyanın taşıyıcı annelik pazarı olmuş bir ülkedeki Müslümanları temsilen kararlar yayınlamıştır. Müslüman topraklarda faaliyet gösteren fıkıh akademilerinin hiçbiri bunu ülkelerinin bir pratiği olarak veya Müslüman kadınları tehdit eden bir unsur olarak ele almamakta, daha ziyade gelecekte Müslümanlar arasında yaygınlaşma tehlikesi ve muhtemel olumsuz sonuçları itibariyle meseleyi değerlendirmektedir. Buna karşın Hindistan İslam Fıkıh Akademisi, taşıyıcı anneliğin sosyal, psikolojik, ailevi, hukuki ve tıbbî pek çok olumsuz sonucuna yakinen şahit olmuş Hindistan Müslümanlarını temsilen konuya ilişkin kararını ortaya koymuştur. Ayrıca kanaatimizce bu kararı, mazlum oldukları bir ülkede ve hükümet tarafından tehdit unsuru olarak görüldükleri bir ortamda bulun-

71 *Karârâtü ve Tavsiyyâtü Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî ed-Düvelî*, 112-113.

72 *Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar*, 71. Kurul kararı için bk. Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, "Taşıyıcı Annelik Uygulaması ve Böyle Bir Yolla Doğan Çocuğun Annesi, Nesebi, Mirası, Mahremiyeti ve Velayetinin Dini Hükmü Hakkında" (Erişim 5 Kasım 2022).

malarına rağmen, devletin yasal kabul ettiği bir uygulamayı eleştirmesi ve hükümete mesajlar göndermesi cihetinden takdiri hak eden cesur bir adım olarak görmek gerekir.

Sonuç

Çağdaş tıbbî konularda kolektif içtihat yöntemini benimseyen bir akademi olan Hindistan İslam Fıkıh Akademisinin kararlarını yerel şartları bağlamında ele alan bu çalışmada öncelikle Akademi kısaca tanıtılmış, karar alma süreçlerine ve tıbbî kararlarına dair kısa bilgi sunulduktan sonra doğum kontrolü, organ nakli ve taşıyıcı annelik konularında verdiği kararlar analiz edilmiştir. Böylece Akademinin fikhî kararlarına kendi rengini nasıl verdiği görülmeye çalışılıp bu tür yerel akademilerin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve siyasî şartlardan bağımsız olarak karar vermesinin imkânı tartışmaya açılmıştır. Akademinin karar alma sürecindeki sunum ve müzakerelerini şeffaf bir şekilde paylaşmamış olması, zorunlu olarak çalışmanın merkezine karar metinlerinin alınmasına sebebiyet vermiştir.

Ele aldığımız konuların ilki olan doğum kontrolü meselesinde, mevcut fıkıh akademilerinden oldukça farklı bir şekilde Akademi, kanaatimizce katı ve radikal bir tavır sergilemektedir. Kalıcı ve geçici tüm doğum kontrol yöntemlerine karşı olan Akademinin bu kararı şaşırtıcıdır, çünkü geçici yöntemlerin, özellikle de azil yapmanın caiz olduğu İslam dünyasında neredeyse ittifakla kabul edilmiştir. Doğum kontrolünü ancak çok özel şartlarla ve istisnai olarak kabul eden bu tavırda, Hindistan'da sayı itibariyle yüksek olsalar da bir azınlık olarak Müslümanların nüfuslarını koruma veya artırma politikası sezilmektedir. Dolayısıyla yerel siyasî ve sosyal şartların kararda etkili olduğu ifade edilebilir. Ayrıca Akademinin, doğum kontrolü hareketine açıkça karşı çıkan ve bu konuda eserler kaleme alan Mevdûdî gibi Hint Alt kıtasının etkili âlimlerinin görüşlerine paralel görüş bildirmesi dikkat çekmektedir.

Organ nakli konusunda Akademi, mevcut fıkıh akademilerinin çoğundan farklı olarak insandan organ almaya pek sıcak bakmamıştır. Ölüm sonrası organ bağışına dair vasiyetin geçerli olmayacağını söyleyen Akademi, canlı insandan organ naklinde ise önce yapay organlar, hayvandan nakil gibi seçeneklerin tüketilmesi gerektiği vurgusu yapmıştır -ki bu kararın, ilgili tarihteki ve günümüzün tıbbî gerçeklikleriyle uyumsuz olduğunu belirtmiştik-. Ülkede yoğun bir şekilde bulunan organ kaçaklığı ve organ ticareti problemi bu karara etki etmiş olabilir. Akademinin, özellikle de ölüm sonrası için organ bağışına dair vasiyeti geçersiz kabul etmesinin arkasında, ölmüş Müslümanların bedenlerine ülkede gücü elinde bulunduran Hindular tarafından saygın bir muamele yapılmayacağına dair kanaat veya Müslümanların organlarının rızaları olmaksızın alınması gibi endişeler olabilir. İslam dininde

bu tür bir bağışın geçersiz olduğunun söylenmesinin bu ihtimalleri azaltabileceği düşünülmüş olabilir.

Bir diğer örneğimiz olan taşıyıcı annelik meselesini tercih sebebimiz, Hindistan'da yaygın olan ve Akademinin bizzat şahit olduğu bir olgudur. Akademi bu konuda haramlık hükmünü net bir şekilde ortaya koymuş, Hintli Müslümanları taşıyıcı anneliğin yasaklanması için hükümete baskı yapmaya davet etmiş ve Hindistan hükümetini uyarmıştır. Bu uyarı ve çağrının etkisi meçhul kalsa da kararın bir yıl sonrası olan 2015 yılında Hindistan hükümeti para karşılığı taşıyıcı anneliği yasaklamıştır. Ancak ülkede taşıyıcı annelik belli şartlarla hala yasaldır. Taşıyıcı anneliğin ticari olarak yaygın ve fakirliğin had safhada olduğu ülkede, ilgili yıllarda Akademinin Müslüman hanımların taşıyıcı anne olma ihtimalini dikkate alıp bunun önüne geçmeye çalıştığı söylenebilir. Akademinin kararı diğer fıkıh akademileri ile uyumlu olsa da ülkenin kendi gerçekliği olan bu meselenin Hindistan'daki bir fıkıh akademisi tarafından ele alınması oldukça mühimdir. Ayrıca ele aldığımız bu örnekler, ülkedeki insan onuru ve beden saygınlığı kavramları konusundaki problemleri de gözler önüne sermektedir. İnsan bedeninin maddi amaçla metalaşması sorunu; taşıyıcı annelik ve organ nakli gibi durumların ticarileşmesi ve fakir halkın bu yolla para kazanmasında somutlaşmaktadır.

Akademinin kararlarında yerel şartlar etkili olsa da Hint Müslümanlarını temsil eden Akademi, bu temsilde dünyanın farklı yerlerindeki Müslüman âlimleri de toplantılarına katarak desteklerini yanına çekmiştir. Diğer yandan Akademi, dünyadaki diğer bazı fıkıh meclislerini de yakından izlemektedir. Söz gelimi, İİT'ye bağlı Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinin gündemini yakından takip ettiği incelediğimiz bazı kararlarda net bir şekilde görülmektedir. Örneğin doğum kontrolü ve organ nakli konularını, Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinin ele almasından birkaç ay gibi kısa bir süre sonra gündemine alması bu takibi göstermektedir. Ancak aldığı her iki kararda da ulaştığı sonuç itibariyle Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinden oldukça farklı düşünmesi, bu akademinin aldığı kararları düzeltme amacını gösterebileceği gibi ilgili dönemde bu konuların revaçta ve belli sebeplerle gündemde olduğunu da düşündürtebilir.

Hindistan'da yaşayan Müslümanların çağdaş meselelerinde referans olmayı hedefleyen Akademinin incelediğimiz bazı kararlarında çelişkiler, kapalılıklar veya belirsizlikler olmasına rağmen, yaptığı çalışmalar takdire şayandır. İçinde bulunduğu çetin şartlarda Akademi, bölgedeki Müslüman kimliğine ve varlıklarına güç kazandırmaktadır. Netice itibariyle Akademi, Hindistan'da kritik ve çağdaş fikhî konuların araştırıldığı, tartışıldığı ve heyet içtihadı yöntemiyle çözüme kavuşturulduğu bir platform olmayı başarmıştır.

Kaynakça

- Atar, Fahrettin. "Azil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/327-328. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Birişik, Abdülhamit. "Hindistan (Hindistan'da İslâm Araştırmaları)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/94-101. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Birişik, Abdülhamit. "Hint Alt-Kıtasında İslâm Araştırmalarının Dünü Bugünü: Kurumlar, İlmî Faaliyetler, Şahıslar, Eserler". *Dîvân: İlmî Araştırmalar* 2/9-17 (2004), 1-62.
- Bûtî, Muhammed Saîd Ramazan. *Kadâyâ fıkhiyye muâsıra*. Dimaşk: Mektebetu'l-Fârâbî, 1994.
- Din İşleri Yüksek Kurulu, *Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar*, Ankara: DİB Yayınları, 2020.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. "Taşıyıcı Annelik Uygulaması ve Böyle Bir Yolla Doğan Çocuğun Annesi, Nesebi, Mirası, Mahremiyeti ve Velayetinin Dini Hükümü Hakkında". Erişim 5 Kasım 2022. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/Karar/4482/tasiyici-annelik-uygulamasi-ve-boyle-bir-yolla-dogan-cocugun-annesi-nesebi-mirasi-mahremiyeti-ve-velayetinin-dini-hukmu-hakkinda>
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. "Organ Naklinin Dini Hükümü". Erişim 5 Kasım 2022. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/9669/organ-naklinin-dini-hukmu>
- el-Bâr, Muhammed Ali. "İntifâ'u'l-insân bi â'dâi cismi insânin âhâr hayyen ev meyyiten". *Mecelletu Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî*. 4/1, 91-117. Mekke: Munazzamatu'l-mu'temeri'l-İslâmî, 1988.
- Erinç, Sırrı. "Hindistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/69. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Görgülü, Ülfet. *Fıkıhta Cenin Hukuku*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
- Görgülü, Ülfet. "Din İşleri Yüksek Kurulunun Tıbbi Konulardaki Fetvalarına İlişkin Metodolojik Bir Değerlendirme". *Fıkıh ve Biyoetik: İslam Hukuku Bakımından Tıbbi Konularda Karar Verme Süreci-2*. ed. M. İhsan Karaman vd. 181-195. İstanbul: İsar Yayınları, 2021.
- IFA (India). "Islamic Fiqh Academy India". Erişim 2 Ekim 2022. <http://www.ifa-india.org/>
- IFA. "Donating Human Organs & Parts". Erişim 1 Kasım 2022. <http://www.ifa-india.org/pdfs/pdf-20210410012644.pdf>
- IFA. "Surrogacy". Erişim 4 Kasım 2022. <http://www.ifa-india.org/pdfs/pdf-20210602043638.pdf>
- IFA. "Te'cîru'l-erhâmi ve'l-iârati". Erişim 4 Kasım 2022. <http://www.ifa-india.org/ar/pdfs/pdf-20211110045911.pdf>
- IFA. "Zirâatu'l-a'da". Erişim 1 Kasım 2022. <http://www.ifa-india.org/ar/pdfs/pdf-20211110044521.pdf>
- Islamic Fiqh Academy (India) (IFA). "Academic Journals". Erişim 2 Ekim 2022. <http://www.ifa-india.org/digital-library/digital-library-academic-journals.html>
- Islamic Fiqh Academy (India) (IFA). "Achievements". Erişim 2 Ekim 2022. <http://www.ifa-india.org/about-ifa/achievements.html>
- Islamic Fiqh Academy (India) (IFA). "Administration". Erişim 28 Eylül 2022. <http://www.ifa-india.org/about-ifa/administration.html>

- Islamic Fiqh Academy (India) (IFA). "Fiqhi Seminar and Methods". 28 Eylül 2022. <http://www.ifa-india.org/fiqhi-seminars/fiqhi-seminar-and-methods.html>
- Islamic Fiqh Academy (India) (IFA). "Founder". Erişim 22 Eylül 2022. <http://www.ifa-india.org/about-ifa/founder.html>
- Islamic Fiqh Academy (India) (IFA). "Introduction". Erişim 12 Ekim 2022. <http://www.ifa-india.org/about-ifa/introduction.html>
- Islamic Fiqh Academy (India) (IFA). "Juristic Decisions". Erişim 28 Eylül 2022. <http://www.ifa-india.org/juristic-decisions/theoretical-issues.html>
- Islamic Fiqh Academy (India) (IFA). "Other Books". Erişim 2 Ekim 2022. <http://www.ifa-india.org/digital-library/digital-library-other-books.html>
- Islamic Fiqh Academy (India) (IFA). "Participation of Institutions and Organizations in Fiqh Seminars". Erişim 2 Ekim 2022. <http://www.ifa-india.org/fiqhi-seminars/participation-of-institutions-and-organisations-in-fiqh-seminars.html>
- Islamic Fiqh Academy (India), *Juristic Decisions on Some Contemporary Issues*, Yeni Delhi: IFA Yayınları, 2010.
- Islamic Fiqh Academy (India). *A Brief Report (Islamic Fiqh Academy) Year 1989-2014*. New Delhi, 2014.
- Islamic Fiqh Academy (India). *Cloning in the Light of Shariah*. New Delhi: Genuine Publications & Qazi Publishers, 2003.
- Islamic Fiqh Academy (India). *Contemporary Medical Issues in Islamic Jurisprudence*. ed. Abdul Rashid Agwan. New Delhi: IFA Publications, 2006.
- Islamic Fiqh Academy (India). *Islamic Shariah Guidance on AIDS*. Özet ve çev. Salar M. Khan. New Delhi: IFA Publications, 2009.
- Islamic Fiqh Academy (India). *Mevsûa Fıkhiyye: Urdu Tercüme*. 1. basım. 45 cilt. New Delhi: Genuine Publications and Media, 2009.
- Islamic Fiqh Academy (India). *Unprecedented Medical Issues: The Position of Islamic Shariah*. ed. ve çev. Md. Ibrahim Khan. New Delhi: IFA Publications, 2018.
- Karadâğî, Ârif Ali Ârif. *Kadâyâ fıkhiyye fi nakli'l-a'dâi'l-beşeriyye*. Kuala Lumpur: el-Câmiatu'l-İslâmiyye [HUM]; Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012.
- Kramer, Stephanie. *Religious Composition of India*. Washington, DC: Pew Research Center, 2021.
- Mecelletu Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Mekke: Munazzamatu'l-mu'temeri'l-İslâmî.
- Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî*. "Karâr bi şe'ni zirâati halâya'l-muh ve'l-cihâzi'l-asabî". Erişim 12 Kasım 2022. <https://www.iifa-aifi.org/ar/1794.html>
- Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî*. "Karâr bi şe'ni zirâati'l-a'dâi't-tenâsuliyye". Erişim 12 Kasım 2022. <https://www.iifa-aifi.org/ar/1803.html>
- Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî*. *Karârâtu ve Tavsiyyâtu Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî*. haz. Ahmed Abdulalîm Ebû Uleyv. Şârika: el-Emânetü'l-Âmme li'l-Evkâf, ty.
- Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî el-Hind: Ta'rifuhu, Ehdâfuhu, Enşitatuhu*. Yeni Delhi: Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî bi'l-Hind, ts.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'la (ö.1979). *İslam Nazarında Doğum Kontrolü*. çev. Ramazan Yıldız. İstanbul: Sebil Yayınevi, 1972.
- Özaykal, Merve. "İİT'ye Bağlı Uluslararası İslam Fıkıh Akademisinin Tıbbi Konularda Fetva Usulü: Organ Nakli Örneği". *Fıkıh ve Biyoetik: İslam Hukuku Bakımından Tıbbi Konularda Karar Verme Süreci-2*. ed. M. İhsan Karaman vd. 151-179. İstanbul: İsar Yayınları, 2021.

- Özcan, Azmi. "Hindistan (Tarih)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/75-81. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Prakash, K. C. "Organ Transplantation in India: Problems and Solutions". *The National Medical Journal of India* 21 / 2 (2008), 59-61.
- Qasim Zaman, Muhammad. *Modern Islamic Thought in a Radical Age: Religious Authority and Internal Criticism*. 1. basım. New York: Cambridge University Press, 2012.
- Sâfî, Muhammed Eymen. "Ġarsu'l-'a'dâ fî cismi'l-insân: Meşâkiluhu'l-ictimâiyye ve kadâyâhu'l-fıkhiyye". *Mecelletu Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî*. 4/1, 119-143. Mekke: Munazzamatu'l-mu'temeri'l-İslâmî, 1988.
- Shimazonoa, Yosuke. "The State of the International Organ Trade: A Provisional Picture Based on Integration of Available Information". *Bulletin of the World Health Organization* 85 (2007), 955-962.
- The Transplantation of Human Organs and Tissues Act, 1994. Erişim 2 Kasım 2022. <https://legislative.gov.in/sites/default/files/A1994-42.pdf>
- Tiwari, Neha. "Commercial Surrogacy in India: An Overview". *Asian Review of Social Sciences* 8/2 (2019), 35-41.
- Ülger, Şeyma. *Modern Fetva Kurumlarının Verdiği Tıbbî Fetvaların Tahlili (Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Duvelî Örneği)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Veena V.R., Money. "Issues and Challenges of Organ Transplantation in India: A Scrutiny". *International Journal of Law Management & Humanities (IJLMH)* 1 / 5 (2018), 1-7.
- Weigl-Jäger, Constanze. "The Islamic Fiqh Academy India: Abortion and Sterilization in the Context of Islamic Law and its Impact on Muslim Women's Decision-Making". *Conference Proceedings of the International Conference: Health Related Issues and Islamic Normativity*. ed. Jenny Schreiber vd. 90-101. Halle: Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, 2013.
- World Population Review. "Muslim Population by Country 2023". Erişim 2 Kasım 2022. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/muslim-population-by-country>
- Yasin, Muhammed Naîm. *Ebhâsun fıkhiyye fî kadâyâ tibbiyye muâsıra*. Amman: Dârü'n-Nefâis, 1999.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/258-259. Ankara: TDV Yayınları, 2003.